

بررسی نقش زنان در خلق ادبیات کودک و نوجوان

تهیه و تلخیص: آرزو انواری

موضوع: بررسی نقش زنان در خلق آثار ادبیات کودک و نوجوان در دهه

۷۰ (۷۰-۷۹)

نگارش: فاطمه ارفعی

استاد راهنما: دکتر یحیی دوستدار

استاد مشاور: دکتر زهره میرحسینی

دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم تحقیقات، کارشناسی ارشد کتابداری و

اطلاع رسانی

۱۰۶ صفحه، پاییز ۱۳۷۹

جمع آوری داده‌ها حذف شد.

۲. مجهز نبودن بعضی از کتابخانه‌ها به سیستم کامپیوتری که کار جست

و جو در برگه‌دان‌های سنتی آن‌ها را به دلیل حجم زیاد که بالغ بر ۴۰ هزار کارت

برگه بود، مشکل می‌ساخت.

۳. مرتب نبودن شلف لیست‌های کتابخانه (رف برگه)

۴. پراکندگی آثار پدیدآورندگان

۵. تعمیرات تابستانی بعضی از کتابخانه‌های کودک و نوجوان و تعطیل

شدن آن‌ها در زمان گردآوری که دسترسی به برگه‌دان‌ها را دشوار می‌کرد.

در فصل دوم پژوهش، ادبیات و تاریخچه مختصری از ادبیات کودکان و

نوجوانان در جهان و ایران، بررسی شده است. سپس به ادبیات کودک و

نوجوان، انواع ادبیات کودکان و نوجوانان و در ادامه به پیشگامان پدیدآور زن در

ادبیات نوین کودک و نوجوان پرداخته شده است.

در فصل سوم این تحقیق، به تجزیه و تحلیل آماری وضعیت

پدیدآورندگان زن، از حیث تعداد کارهای تولید شده به تفکیک سال، گروه سنی

و موضوع پرداخته شده است. در ضمن، پدیدآورندگان به ۷ گروه مترجمین،

نویسندگان، تصویرگران، ویراستاران، بازنویسان، شاعران و نمایش نویسان

تقسیم شده‌اند.

کسانی که در سال‌های ۷۰ تا ۷۹ به نویسندگی داستان و قصه برای

کودکان و نوجوانان مشغول بوده‌اند، از مجموع ۱۵۱۵ کار انجام شده، با ۴۶۱ کار،

معادل (۳۰/۴ درصد) کل کارهای تولید شده، بیشترین آمار را به خود اختصاص

داده‌اند و مترجمین با ۴۴۶ کار، معادل (۲۹/۴ درصد)، رتبه بعدی را به خود

اختصاص داده‌اند و در رتبه سوم تصویرگران با ۴۰۲ کار معادل (۲۶/۵ درصد)

قرار داشته‌اند. همان گونه که ملاحظه می‌شود سه گروه مترجمین، نویسندگان

و تصویرگران مجموعاً (۸۶/۳ درصد) کل کارها را به خود اختصاص داده‌اند و

سایر گروه‌ها شامل ویراستاران، بازنویسان، شاعران و نمایش‌نامه نویسان

(۱۳/۷ درصد) از مجموع کارها را در بر گرفته‌اند که به تفکیک، ویراستاران ۱۵

کار (۱ درصد)، بازنویسان ۵۰ کار (۳/۳ درصد)، شاعران ۱۳۶ کار (۹ درصد) و

تحولی که بعد از انقلاب اسلامی در ایران روی داده، برهه‌ای خاص از

حیات اجتماعی و سیاسی را پدید آورد که خود، سبب‌ساز حضور بیشتر زنان در

عرصه فعالیت‌های اجتماعی و فرهنگی شد. چهره تازه زن در تحول ادبی

امروز، خود بررسی و تاملی شیرین را می‌طلبد. مروری بر آثار و فعالیت آن‌ها در

این سال‌ها، برگه‌های امیدی از حضور زنان را آشکار می‌سازد. با وجود این،

هنوز راه درازی در پیش روی است و با وجود شعار «آزادی»، باید زنان در

مجموعه تعامل اجتماعی، علمی، فرهنگی و ادبی هر روز بیش از پیش حضور

بیابند تا زمینه‌های مناسب رشد علمی و ادبی و هنری آنان فراهم شود. بر این

اساس، هدف این پژوهش، بررسی میزان فعالیت زنان پدید آور در ادبیات

کودکان و نوجوانان و این که آثار پدید آمده، بیشتر تالیف است و یا ترجمه و

غیره... و هم چنین آشنا کردن ناشران و کتابخانه‌های زنان و کانون پرورش

فکری کودکان و نوجوانان و شورای کتاب کودک، با این فعالیت‌هاست. نتایج

به دست آمده از این تحقیق، تلاش پدیدآورندگان زن ایرانی را به دست

اندرکاران امر کتاب در سطح ملی و بین‌المللی و در حوزه ادبیات کودک و

نوجوان معرفی می‌نماید. در فصل اول این پژوهش، پژوهشگر به پاره‌ای

مشکلات که سر راه کار وی قرار داشت، اشاره کرده است:

۱. تشابه اسمی زنان و مردان و مواردی که شناسایی جنسیت بعضی از

پدیدآورندگان در کارت برگه‌های تنظیم شده، ممکن نبود. لذا اسامی آن‌ها از

نمایش‌نامه‌نویسان ۵ کار (۰/۳ درصد) از مجموع کارها را به خود اختصاص داده‌اند.

در کل، می‌توان نتیجه گرفت که بیشترین فعالیت زنان در تولید کارهای داستانی کودکان و نوجوانان در نویسندگی، ترجمه و تصویرگری بوده است.

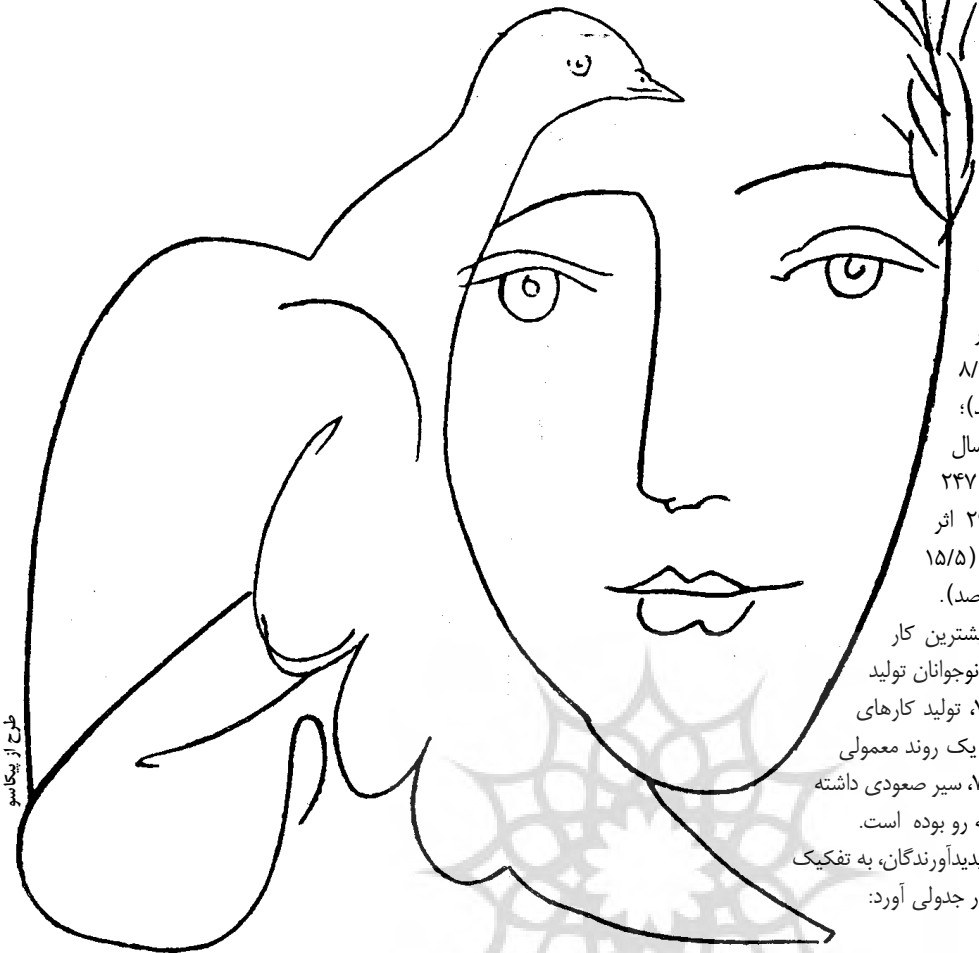
در بخشی دیگر می‌توان به تعداد کارهای انجام شده به تفکیک سال پرداخت: سال ۷۰، ۱۲۳ کار (۸/۱ درصد)؛ سال ۷۱، ۱۲۶ کار (۸/۳ درصد)؛ سال ۷۲، ۱۲۷ کار (۸/۴ درصد)؛ سال ۷۳، ۱۷۰ کار (۱۱/۲ درصد)؛ سال ۷۴، ۱۳۷ کار (۹ درصد)؛ سال ۷۵، ۲۴۷ اثر (۱۶/۳ درصد)؛ سال ۷۶، ۲۹۳ اثر (۱۹/۳ درصد)؛ سال ۷۷، ۲۳۵ کار (۱۵/۵ درصد)؛ و سال ۷۷، ۵۷ کار (۳/۸ درصد).

می‌توان گفت که سال ۷۶، بیشترین کار مربوط به ادبیات داستانی کودکان و نوجوانان تولید شده است. بین سال‌های ۷۰ تا ۷۳، تولید کارهای داستانی توسط پدیدآورندگان زن، از یک روند معمولی برخوردار بوده و در سال‌های ۷۵ تا ۷۷، سیر صعودی داشته و در سال ۷۸ با افت قابل توجه رو به رو بوده است. تعداد کارهای تولید شده توسط پدیدآورندگان، به تفکیک سال تولید را می‌توان به این شکل در جدولی آورد:

در بررسی کارهای تولید شده از لحاظ گروه سنی، می‌توان دریافت که علی‌رغم بالا بودن آمار در گروه سنی «ب» با ۵۳۷ کار معادل (۳۷/۸ درصد) کارهای تولید شده، سایر توزیع‌های مربوط به گروه سنی «الف»، «ج» و «د» تفاوت‌های زیادی با یکدیگر ندارند. به عبارتی دیگر، پدیدآورندگان طی سال‌های ۷۰ تا ۷۸، تقریباً برای تمامی گروه‌های سنی، کتاب‌های داستانی تولید کرده‌اند:

گروه سنی «ه»، دوره جوانی را در بر می‌گیرد که در این تحقیق بررسی نشده است.
جدول شماره ۴

آمار به دست آمده، گرایش هر گروه از پدیدآورندگان به تولید کار برای گروه‌های سنی را نشان می‌دهد و با توجه به آن، می‌توان دریافت که هر گروه از پدیدآورندگان، بیشتر برای چه گروه سنی، کتاب‌های داستانی تولید کرده‌اند. تعداد کارهای تولید شده به تفکیک موضوع، به ۱۰ گروه تقسیم شده است. داستان‌های عامیانه با ۴۱۳ مورد، معادل ۲۷/۳ درصد بیشترین آمار را به خود اختصاص داده است. و در مرتبه بعدی، داستان‌های اجتماعی و اخلاقی با تعداد ۲۷۲، معادل ۱۸ درصد و شعر با ۲۴۵ کار، معادل ۱۶/۲ درصد قرار داشته‌اند و در مقابل، داستان‌های تاریخی با ۱۹ کار، معادل ۱/۳ درصد و هم چنین نمایش‌نامه که مجموع آن ۵ کار بوده است، کم‌ترین آمار را به خود اختصاص داده‌اند. در این میان، موضوعات دیگری هم بود که در جدول به آن پرداخته می‌شود:

طرح از نیکاسو

در ادامه این بخش، به موارد ریزتر پرداخته شده است که در کل، نتایج به دست آمده را می‌توان این گونه بیان کرد:

نویسندگانی که بیشترین فعالیت را طی سال‌های ۷۰ تا ۷۸ داشته‌اند:

- مهری ماهوتی با ۲۹ عنوان
- فریبا کلهر با ۲۷ عنوان
- شکوه قاسم نیا با ۲۵ عنوان

پرکارترین مترجمین، پروین علیپور، با ۲۶ ترجمه بود. ضمن این که خانم علیپور، به عنوان یکی از بهترین مترجمان کودک و نوجوان، در ۲۰ سال گذشته انتخاب شده‌اند.

پرکارترین سال در کار ترجمه، سال ۷۶ و برای گروه سنی «د» و کم‌کارترین سال در کار ترجمه، سال ۷۳ و برای گروه سنی «الف» بوده است. پرکارترین تصویرگران زن در این دهه، پری سیما طاهباز با ۲۳ کار، نیلوفر میرمحمدی با ۲۰ کار، سیمین شهروان با ۱۴ کار بوده‌اند.

بیشترین کار انجام شده توسط تصویرگران، در سال ۷۵، مربوط به کتاب‌های شعر است.

بیشترین فعالیت را در گروه شاعران، به ترتیب نفرات زیر داشته‌اند:

- افسانه شعبان‌نژاد با ۲۸ کار
- شکوه قاسم‌نیا با ۱۱ کار
- مرضیه موردگر با ۱۰ کار

بیشترین کار در زمینه شعر، در سال ۷۲ و برای گروه سنی «ب» انجام شده است.

طی سال‌های ۷۸ - ۷۰، مجموعاً ۵۰ کار توسط گروه بازنویسان انجام شده است. با توجه به پایین بودن آمار فعالیت در اکثر سال‌های دهه ۷۰، آمار

عملکرد بسیار کم بوده و تنها در سال ۷۷، با ۱۷ کار و در سال ۷۶، با ۱۴ کار بیشترین فعالیت انجام شده است.

کارهای انجام شده توسط ویراستاران در سال‌های ۷۸ - ۷۰، تنها ۱۵ کار بوده است؛ به طوری که در سال‌های ۷۳ و ۷۶ و ۷۸ هیچ گونه کاری توسط ویراستاران انجام نشده است. بیشترین کار در سال ۷۲ با تعداد ۶ کار بوده است. در گروه نمایش نامه‌نویسان مجموعاً ۵ کار طی سال‌های ۷۸ - ۷۰ صورت گرفته که تنها در ۴ سال، فعالیت نمایش نامه‌نویسی وجود داشته است.

نتایج

طبق داده‌های آماری خانه کتاب تا سال ۷۷، تعداد کل پدیدآورندگان زن که از وزارت ارشاد مجوز چاپ گرفته‌اند ۴۵۴۶۷ نفر بوده است که ۸۴۲۴۴ (کتاب‌های درسی منظور نشده) اثر در کل زمینه‌ها تولید کرده‌اند. بر اساس آمار تهیه شده در این تحقیق، حدود ۶۰۳ نفر پدیدآور زن، ۱۵۱۵ اثر، معادل ۱/۸ درصد، در زمینه ادبیات داستانی کودک و نوجوان در دهه ۷۰ تولید کرده‌اند. از این میان، داستان‌نویسان زن با ۴۶۱ کار، معادل ۳۰/۴ درصد، بیشترین آمار را به خود اختصاص داده و سپس مترجمین با ۴۴۶ کار، معادل ۲۹/۴ درصد و تصویرگران با ۴۰۲ کار، معادل ۲۶/۵ درصد، در مرحله بعدی آمار قرار گرفته‌اند. سایر گروه‌ها، ویراستاران، بازنویسان، شاعران و نمایش نامه‌نویسان، فعالیت چندانی نداشته‌اند و حتی به یک کار فیلم‌نامه نیز در این تحقیق برخورد نشده است.

در طی سال ۱۳۷۶، بیشترین کار مربوط به ادبیات داستانی کودک و نوجوان صورت گرفته است. به طوری که ۲۹۳ کار، معادل ۱۹/۳ درصد مربوط به این سال است. در سال ۷۸، به اکتی قابل توجه برخورد می‌کنیم که امید است در تحقیقات بعدی، این مسئله پی‌گیری و علت‌یابی شود. در بررسی‌های به عمل آمده از لحاظ گروه سنی، می‌توان دریافت که بالاترین کارهای انجام شده، مربوط به گروه سنی «ب» است و سایر گروه‌ها تفاوت چندانی با یکدیگر نداشته‌اند. در زمینه‌های موضوعی، مترجمین به داستان‌های غامیانه، نویسندگان به داستان‌های اجتماعی و اخلاقی و تصویرگران به شعر گرایش بیشتری از خودشان نشان داده‌اند. بنابراین، می‌توان چنین نتیجه‌گیری کرد که در مقایسه با آمار کل، زنان پدیدآور کشور ما فعالیت چندانی در این دهه نداشته‌اند و آثار زیادی برای کودکان و نوجوانان عرضه نکرده‌اند. شاید این به دلیل تلفیق نقش زنان در امور خانه داری و هنری و اجتماعی باشد و این که زن هنرمند امروزی را دچار تعارض نقش کرده است.

پیشنهادات

۱. با در نظر گرفتن امتیازات بیشتر برای پدیدآورندگان زن، از طریق اهدای جوایز و تقدیر در جشنواره‌های کتاب و مطبوعات، می‌توان زمینه ساز فعالیت گسترده‌تر زنان در این زمینه شد.

۲. کتابخانه زنان با جمع آوری این آثار و معرفی آن‌ها از هنرمندان زن حمایت کند.

۳. توجه و حمایت بیشتر وزارت ارشاد از این گروه، به ویژه از ناشرین زن، می‌تواند موجب جلب توجه پدیدآوران زن برای تولید و خلق آثار باشد.

۴. سازمان مشارکت زنان ایران، جوایز و امتیازاتی برای پدیدآورندگان زن در نظر بگیرد.

۵. تسهیلات چاپ برای آثار زنان در نظر گرفته شود.

۶. دوره‌های آموزشی برای دانشجویان رشته هنر، در تصویرسازی کتاب‌های کودکان و نوجوانان تشکیل می‌شود.

۷. دوره‌های نویسندگی برای زنان علاقه‌مند تازه کار تشکیل گردد.

اما در سال‌های دهه ۷۰، در میان زنان پدیدآور کشور ما، بودند کسانی که با فعالیت‌های هنری و چشمگیر. اگر چه اندک خود. از طرف سازمان‌های فرهنگی. هنری، جوایزی دریافت کرده‌اند که در پایان این پژوهش، می‌توان به ترتیب ذیل از آن‌ها نام برد:

جوایز شورای کتاب کودک

در زمینه تالیف داستان:

- فرشته مولوی، برای تالیف نارنج و ترنج، سال ۱۳۷۱

- شکوه قاسم‌نیا، برای تالیف یار حسنی و ننه کوچیکه و دختر نارنج و ترنج،

سال ۱۳۷۲ و هم چنین قصه‌های هزار و یک شب، سال ۱۳۷۵

- ژاله مساعد و نیکو احمدی، برای تالیف هفت رنگ کودکی، سال ۱۳۷۲

- ویولت رازق پناه، برای تالیف قصه‌های من و مامان، سال ۱۳۷۵

در زمینه ترجمه:

- پروین علیپور، برای ترجمه آقای هنشاو عزیز، سال ۱۳۷۰ و هم چنین

ترجمه کتاب گربه یک چشم، سال ۱۳۷۱ و روباه سنگی، سال ۱۳۷۷

- فاطمه معتمدی، برای ترجمه ماجراهای شارلوت، سال ۱۳۷۵

- نورا حق پرست، برای ترجمه گلدان خالی، سال ۱۳۷۵

- شهلا طهماسبی، برای ترجمه سکوکت کیست، سال ۱۳۷۵

- محبوبه نجف‌خانی، برای ترجمه ماتیلدا، سال ۱۳۷۶

- فرمهر منجزی، برای ترجمه خانم تاگل و دایناسور، سال ۱۳۷۷

در زمینه شعر:

- صفورا نیروی، برای سرودن شعر مهربان‌تر از آب، سال ۱۳۷۲

جوایز آستان قدس رضوی:

در زمینه تالیف:

- شکوه قاسم‌نیا، برای تالیف قصه‌ای به شیرینی عسل

جوایز داده شده از طرف اولین نمایشگاه آسیایی تصویرگران کتاب کودک،

در آبان‌ماه ۱۳۷۰:

در زمینه تصویرسازی:

- تقدیر از ژانت میخائیلی

- مداد بلورین و دیپلم افتخار به فیروزه گل محمدی، برای تصویرسازی

افسانه روباه حیلہ گر

- مداد بلورین و دیپلم افتخار به سارا ایروانی، برای تصویرسازی زیباترین

ستاره دنیا

- مداد بلورین و دیپلم افتخار به نرگس برومند، برای تصویرسازی ما

مسلمانان این آب و خاک

جوایز جشنواره‌های کتاب کانون:

سومین جشنواره سال ۱۳۷۱:

- زنان در زمینه تالیف جایزه‌ای دریافت نکرده‌اند.

چهارمین جشنواره سال ۱۳۷۴:

- فریبا کلهر، برای تالیف پسران گل

پنجمین جشنواره سال ۱۳۷۵:

- در این سال، هیچ کتاب داستانی برنده نشده است.

ششمین جشنواره سال ۱۳۷۶:

- شکوه قاسم‌نیا، برای تالیف کلاغ به خانه رسید

هفتمین جشنواره سال ۱۳۷۷:

- فریبا کلهر، برای تالیف یک درخت و چهارده میوه

- افسانه شعبان‌نژاد، برای تالیف هدیه خاله نگین

هشتمین جشنواره سال ۱۳۷۸:

- نورا حق‌پرست، برای تالیف زمستان سبز

- افسانه شعبان‌نژاد، برای تالیف بهار گم‌شده

نهمین جشنواره سال ۱۳۷۹:

- افسانه شعبان‌نژاد

- شهلا طهماسبی

- پروین علیپور

- فریبا کلهر